

Utrecht University Repository

Title	De opkomst van de groene criminologie: Theoretische benaderingen en concepten
Authors	van Uhm, Daan
Publication Date	2024-11
Link	https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/482777
Citation	van Uhm, D 2024, De opkomst van de groene criminologie : Theoretische benaderingen en concepten. in D van Uhm (ed.), Basisboek groene criminologie. 1 edn, Boom, pp. 19-55.
Versions / License	Publisher version
Rights	https://www.uu.nl/en/university-library/license-and-reuse-conditions

1 De opkomst van de groene criminologie: Theoretische benaderingen en concepten

Daan van Uhm

1 Wat is groene criminologie?

Groene criminologie is een snelgroeende subdiscipline binnen de criminologie (Beirne & South, 2007; Sollund, 2008; Stretesky et al., 2013; White, 2011). Hoewel groene criminologie haar wortels heeft in de jaren negentig heeft ze zich snel ontwikkeld in de afgelopen jaren (Brisman & South, 2020; Lynch, 1990).¹ Mede vanwege de groeiende urgentie om groene misdaden te bestuderen zijn steeds meer criminologen zich gaan richten op criminaliteit en schade tegen het milieu.

Ook in Nederland en België hebben criminologen zich de afgelopen jaren verdiept in groene criminaliteit. Zo hebben criminologen zich gericht op de illegale ontbossing van regenwouden (Boekhout van Solinge, 2018), handel in beschermde flora en fauna (Van Uhm, 2016a), illegale mijnbouw (Zaitch & Gutiérrez Gómez, 2015), afvaldumping en smokkel (Spapens et al., 2013; Bisschop, 2016; Mehlbaum, 2018), schadelijke effecten van palmolie (Mol, 2017), klimaatverandering (Cox, 2016), visserij (Huisman et al., 2018), kern-energie (Van Impe, 2018), hondengevechten (Siegel & Van Uhm, 2021), gevaren in de chemische industrie (Kluin, 2014), voedselcriminaliteit (Van Ruth & Huisman, 2014) en dierenwelzijn en dierenrechten (Cazaux, 2001; Janssen, 2018; Bernet Kempers, 2021). Tevens hebben de Nederlandstalige tijdschriften *Justitiële Verkenningen* (2012), *Cahiers Politiestudies* (2016) en het *Tijdschrift voor Criminologie* (2018) de afgelopen jaren aandacht besteed aan groene criminologie met bijdragen van wetenschappers, wetshandhavers en medewerkers van non-gouvernementele organisaties (ngo's).

¹ Het is niet exact bepaald wanneer het startschot voor groene criminologie werd gegeven, maar het in 1990 door Michael Lynch geschreven artikel 'The greening of criminology: a perspective on the 1990s' is een van de eerste publicaties waarin een verband werd gelegd tussen milieuproblemen en criminologie.

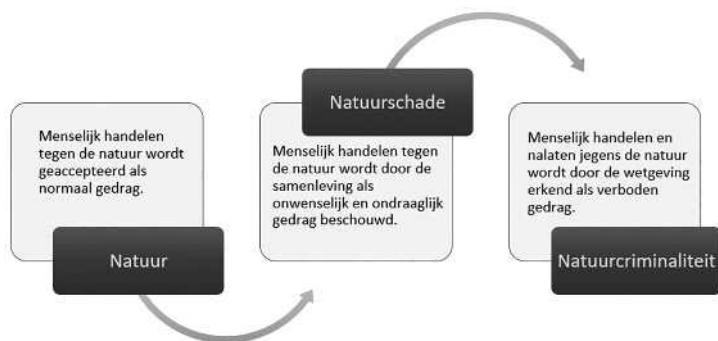
Groene criminologie richt zich op de relatie tussen mens en natuur vanuit een breed opgevat schadebeginsel, waarbij schadelijkheden tegen dieren, planten en ecosystemen als slachtoffer worden meegenomen (Benton, 1998; Halsey & White, 1998). Aangezien veel van deze schade (nog) niet is strafbaar gesteld, behoren niet-gecriminaliseerde schadelijke activiteiten ook tot het onderzoeksveld van groene criminologen. Hierbij omvat het concept van 'schade' een diversiteit aan gedragingen en nalatigheden die gepaard gaan met de overexploitatie van natuurlijke rijkdommen, klimaatverandering, vervuiling, en rechten van dieren, planten en ecosystemen als directe en indirecte slachtoffers (Beirne & South, 2007). In dit hoofdstuk zal ingegaan worden op de opkomst van de groene criminologie en worden belangrijke theoretische benaderingen en concepten besproken.

2 Criminalisering van schade tegen het milieu in het Antropoceen

Eeuwenlang waren de meeste schadelijke activiteiten tegen de natuur volledig legaal, maar dit veranderde in de loop der tijd. Zo floreerde de uitbuiting van de natuur onder koloniale regimes, en tijdens de Industriële Revolutie nam de druk op het milieu alleen maar toe; nieuwe technologieën en economische groei eisten een zware tol van het milieu (Brisman & South, 2014; Lynch & Stretesky, 2014). Terwijl internationale inspanningen om de aantasting van het milieu terug te dringen lange tijd werden belemmerd door sterke economische en industriële belangen, begonnen ecologische zorgen in de tweede helft van de twintigste eeuw op te komen (Passas & Goodwin, 2005; Van Uhm, 2023b). Het publieke bewustzijn nam in de jaren zestig en zeventig aanzienlijk toe en gezaghebbende groepen, zoals de Club van Rome, waarschuwden voor de zware gevolgen van de economische groei op het milieu. Binnen de internationale gemeenschap resulteerde de groeiende bezorgdheid in internationale overeenkomsten ter bescherming van het milieu, waaronder het Verdrag van Stockholm van de Verenigde Naties uit 1972 (White, 2011).

Aan het einde van de twintigste eeuw spreken verschillende wetenschappers van een nieuwe periode die is aangebroken, het Antropoceen, een tijdperk dat het Holoceen opvolgt. In tegenstelling tot het Holoceen wordt het Antropoceen gekarakteriseerd als een periode waarin de aarde en de atmosfeer enorme gevolgen ondervinden van menselijke activiteiten (Crutzen & Stoermer, 2000). Zo namen de menselijke bevolking, het energieverbruik en de productie aanzienlijk toe, terwijl tegelijkertijd de ontbossing, reductie in bio-

diversiteit, de biodiversiteit afnam en de CO₂-uitstoot toenam (Dirzo et al., 2014; Johnson et al., 2017; Steffen et al., 2015).



Figuur 1 Criminalisering van schade tegen de natuur

Vanaf de jaren negentig nam de urgentie om milieuschade aan te pakken toe (Brisman & South, 2014; White & Pink, 2016). Politieke actoren riepen de internationale gemeenschap op om samen op te treden en collectieve acties te steunen om schadelijke activiteiten tegen het milieu aan te pakken. Als gevolg hiervan zijn er de afgelopen decennia verschillende milieuwetten en -regels ontwikkeld en zijn sommige schadelijke activiteiten tegen het milieu zelfs onderwerp van het strafrecht geworden (Faure, 2007; Vervaele, 2016). Langzaam maar werd het menselijk handelen dat resulteerde in schade tegen de natuur steeds meer als onwenselijk en ondraaglijk gedrag beschouwd in de samenleving en werden bepaalde handelingen door wetgeving erkend als verboden gedrag (figuur 1).

Internationale instellingen en conventies begonnen een prominentere rol te spelen bij de criminalisering van activiteiten die het milieu schaden. Zo werden VN-lidstaten aangemoedigd om hun straffen aan te passen, zodat een vrijheidsstraf van vier jaar of meer in het kader van groene criminaliteit als 'ernstig misdrijf' kan worden opgelegd. Ook hebben internationale, Europese en nationale politie- en inlichtingendiensten meer middelen gestoken in het onderzoeken van georganiseerde misdaad betrokken bij milieucriminaliteit (Spapens, 2016; Van Uhm, 2023a). Kortom, dit proces van criminalisering laat zien dat in relatief korte tijd verschillende activiteiten die in de loop van de tijd steeds meer als schadelijk worden beschouwd, uiteindelijk als misdaden tegen het milieu kunnen worden bestempeld (Box 1).

Box 1 Sociale constructie van milieuproblemen

Milieuproblemen worden geconstrueerd door sociale processen van publieke aandacht, beïnvloed door bewustzijn, opinie en informatie. Dit proces van sociale constructie is afhankelijk van objectieve en subjectieve componenten (White, 2018). Vanuit een realistisch perspectief gebeuren (milieu)problemen daadwerkelijk en zijn ze objectief (Matthews & Young, 1986), terwijl constructionisten geloven dat (milieu)problemen volledig afhankelijk zijn van menselijke perspectieven en prioriteiten (Quinney, 1970).

- Realisme verwijst naar een analytische benadering die natuurproblemen als objectief op zichzelf bestaand beschouwt; milieuproblemen vinden hun oorsprong in wat er feitelijk in de natuurlijke wereld gebeurt.
- Constructionisme verwijst naar een analytische benadering die natuurproblemen ziet als een sociale constructie, als iets dat altijd wordt geconstrueerd door de lens van een menselijke cultuur die de natuurlijke wereld interpreteert, selecteert en categoriseert; milieuproblemen worden gezien als begrensd door wat mensen belangrijk of betekenisvol vinden.

Momenteel wordt aangenomen dat milieuproblemen worden geconstrueerd door een combinatie van perspectieven. Objectieve milieuproblemen bestaan daadwerkelijk en worden geïnterpreteerd via culturele factoren. Als gevolg van de sociale constructie worden milieuproblemen niet altijd aangepakt of gecriminaliseerd (Benton, 1998; Brisman et al., 2016). In de afgelopen decennia hebben sociale bewegingen en andere morele ondernemers een belangrijke rol gespeeld bij het aanpakken van bepaalde milieuproblemen in de samenleving en het rechtvaardigen van sociale aandacht, benadrukt toonaangevende groene criminoloog Nigel South (2015). Een combinatie van wetenschappelijk bewijs, media-aandacht en het dramatiseren van milieuproblemen beïnvloedde de sociale realiteit.

3 De opkomst van de groene criminologie

Ondanks de grote impact van schadelijke effecten op de natuur werd de relatie tussen mens en natuur lange tijd genegeerd bij het bestuderen van

criminaliteit (South, 1998; Shearing, 2015; Van Uhm, 2018). Zo is de aandacht die het veld van de criminologie besteedt aan schendingen, misdaden en onethische praktijken tegen de natuur laag: van de duizenden publicaties over criminaliteit zijn er slechts enkele gerelateerd aan groene criminaliteit of schade (Lynch & Stretesky, 2014). Sinds eind jaren negentig is echter een kleine groep groene criminologen zich actief bezig gaan houden met onderzoek naar groene misdaden en werd de term groene criminologie op grotere schaal gebruikt na de publicatie van een speciale uitgave over groene criminologie in het tijdschrift *Theoretical Criminology*, onder redactie van de vooraanstaande groene criminologen Piers Beirne en Nigel South in 1998. In de afgelopen jaren is de belangstelling van criminologen voor groene criminologie aanzienlijk toegenomen (Arroyo-Quiroz & Wyatt, 2018; Boekhout van Solinge, 2010; Goyes, 2019; Hall, 2013; Hübschle, 2017; Moreto & Pires, 2018; Petrossian, 2019; South, 1998; Stretesky et al., 2013; Van Uhm, 2016a; White, 2011; Wong, 2019; Wyatt, 2013).

De groene criminologie onderscheidt zich van de meer legalistisch georiënteerde criminologie door zich te richten op een breed schadebeginsel (South, 2014; Van Uhm & Spapens, 2018; White, 2018). De criminologie richt zich traditioneel op gedrag dat strafbaar is in het Wetboek van Strafrecht. Veel schadelijke activiteiten tegen de natuur zijn echter (nog) niet strafbaar gesteld. Al halverwege de twintigste eeuw bekritiseerde de socioloog Thorsten Sellin de juridische benadering van misdaad. In zijn gerenommeerde werk over cultuur, conflict en criminaliteit veronderstelde hij dat criminologen algemene gedragsnormen dienen te bestuderen die schadelijk zijn en dat criminaliteit slechts een van de vele vormen van regelovertredend gedrag is die het object van hun studie vormt (Sellin, 1938). De Nederlandse criminoloog en jurist Lodewijk Hulsman benadrukte dat misdaad geen ontologische realiteit kent; misdaad is niet het object, maar het product van het strafrechtsbeleid, beïnvloed door machtsverhoudingen en sociale ongelijkheid (Hulsman, 1986). Zo kan criminalisering worden gezien als een sociaal-politiek proces, waarin misdaad geen gegeven is, maar een 'geconstrueerde realiteit'. Niet alle gedragingen of alle personen die als 'misdad' of 'crimineel' worden bestempeld – die sommige mensen en groepen slecht, schadelijk, gevaarlijk, immoreel vinden en daarom strafwaardig zijn – zijn ook in juridische zin strafbare feiten en daders (Brants 2019).

Met andere woorden: criminaliteit is gedrag dat als probleem wordt gedefinieerd, en in het straf- en strafprocesrecht zijn de probleemdefinities en gevolgen van dergelijke 'misdaden' wettelijk vastgelegd. De invloedrijke socio-

loog Edwin Sutherland concludeerde dan ook in zijn bekende werk over ‘witteboordencriminaliteit’ dat mensen uit gerespecteerde kringen, maar ook bedrijven, zich ook schuldig maken aan strafbare feiten, die vaak veel ernstiger zijn en een schadelijker effect hebben dan straatcriminaliteit, maar die zelden strafrechtelijk vervolgd worden (Sutherland, 1949). Deze witteboordencriminaliteit vormde een belangrijke uitbreiding van het vakgebied van criminologen, zoals de Nederlandse criminoloog Henk van de Bunt veronderstelde (Van de Bunt, 1992). Een verdere uitbreiding volgde in 1988, toen de criminoloog William Chambliss het concept van staatscriminaliteit introduceerde (Chambliss, 1989). Staten spelen feitelijk een rol bij het minimaliseren van regelgeving en criminalisering in de context van milieuschade om zodoende exploitatie van de natuur voort te kunnen zetten (Ruggiero & South, 2013; Stretesky et al., 2013). Door deze sociale constructie van groene misdaad, die afhangt van tijd en plaats, werd schadelijk gedrag tegen het milieu lange tijd niet gezien als ‘misdad’ of als iets dat via wetgeving gereguleerd moest worden. Het woord ‘milieucriminaliteit’ werd pas in 1973 voor het eerst in de Tweede Kamer gebruikt (Van Uhm & Spapens, 2018). Een verdere uitbreiding van het onderzoeksobject van criminaliteit kwam voort uit het idee dat niet alleen strafbare feiten belangrijk zijn, maar al het gedrag dat verwijtbaar schadelijk is. Herman Schwendinger en Julia Schwendinger plaatsten het in de context van schendingen van fundamentele mensenrechten en socioloog Paddy Hillyard en criminoloog Steve Tombs benadrukten het belang van een ‘social harm’-perspectief voor de criminologie (Schwendinger & Schwendinger, 1970; Hillyard & Tombs, 2007).

De groene criminologie kan worden gezien als een uitbreiding van het studiegebied, aangezien binnen de groene criminologie aan dit principe van schade een uitgebreider schadebeginsel wordt toegevoegd: slachtofferschap wordt niet alleen bekeken vanuit het perspectief van schade aan de mens, maar ook vanuit het perspectief van schade aan het milieu en niet-menselijke soorten (Beirne & South, 2007; White, 2018). In de groene criminologie worden mensen gezien als onderdeel van een complex ecosysteem en niet langer als een centrale actor, gebaseerd op de veronderstelling dat de waarde van dieren en de natuurlijke omgeving vooropstaat, in plaats van de waarde die mensen eraan toekennen (Beirne & South, 2007; White, 2018). Het is daarom achterhaald om de natuur en de mens als gescheiden en onafhankelijke koninkrijken te zien (Van Uhm, 2018a). Milieuproblemen zijn immers niet alleen problemen die ons milieu aantasten, maar zijn – in hun oorsprong en door hun gevolgen – ook fundamentele sociale problemen geworden: problemen van mensen, hun levensomstandigheden, hun relatie tot de wereld

en sociale, culturele en politieke situaties. Met de opkomst van de groene criminologie verschuift de focus van de criminologie naar de studie van de symbiose tussen mens en natuur vanuit een uitgebreid schadeperspectief.

Groene misdaden en schade omvatten een breed scala aan (criminele) activiteiten, variërend van vormen van vervuiling (lucht, water en bodem), ontbossing (legale en illegale houtkap) en achteruitgang van soorten (stroperij en overexploitatie) tot dierenmishandeling (vivisectie en intensieve veehouderij) (Brisman & South, 2020; Van Uhm & Spapens, 2018; White & Heckenberg, 2014). Om deze activiteiten vanuit een groen-criminologisch perspectief te begrijpen, is vandaar een belangrijk uitgangspunt dat iets of iemand schade heeft geleden (Beirne, 1999; Benton, 1998). Groene criminologie bouwt voort op het concept van schade, dat verder gaat dan legalistische definities van misdaad. Met andere woorden, groene misdaad omvat niet alleen gecriminaliseerde vormen, maar ook geïnstitutionaliseerde schadelijke activiteiten die sociaal geaccepteerd zijn in samenlevingen (Nurse, 2015; Ruggiero & South, 2013). Vanuit dat perspectief richt de groene criminologie zich enerzijds op groene criminaliteit vanuit meer traditionele en legalistische definities van criminaliteit en anderzijds expliciet op gedrag en nalatigheden die (nog) niet strafbaar zijn gesteld en tot schade tegen ecosystemen, dieren en planten leiden.

4 Naar een uitgebreid schadebeginsel

De opkomst van de groene criminologie kan niet los worden gezien van andere belangrijke trends in de criminologie van de afgelopen twintig jaar, zoals aandacht voor mondialisering, bedrijfscriminaliteit, slachtoffers en ongelijke verdeling van slachtofferschap, en mensenrechten (Beirne & South, 2007; Brisman & South, 2020). Aangezien groene criminaliteit geregeld plaatsvindt over grenzen heen, spelen relaties tussen bedrijven, criminele groepen en overheden hier een belangrijke rol bij. Slachtofferschap van de natuur, dieren en planten vraagt tevens om een herziening op het vlak van schade. Met de opkomst van de groene criminologie verschuift de focus van de criminologie van de mens als centrale actor naar de symbiose tussen mens en natuur in het bijzonder, benadrukt de toonaangevende groene criminoloog Rob White (2018). Vanuit een groen-criminologisch perspectief kan dit alomvattende schadebeginsel worden geïdentificeerd in drie hoofdbenaderingen van schade: een antropocentrische, ecocentrische en biocentrische benadering.

4.1 *Antropocentrisme*

Vanuit een antropocentrische perspectief staan mensen in het centrum van het universum en wordt 'schade' gedefinieerd met de menselijke gezondheid en welzijn als referentiekader. Antropocentrisme is gebaseerd op de biologische, mentale en morele superioriteit van de mens ten opzichte van alle andere (niet-menselijke) levende wezens op aarde en het idee dat de natuur ten dienste staat van de mensheid. Schade ontstaat alleen als er menselijke slachtoffers zijn of als er menselijke belangen worden geschaad (Halsey & White, 1998; White, 2018). Vanuit dit perspectief wordt de natuur alleen beschermd waar voordelen voor de mens kunnen worden behaald. Winst-maximalisatie en economische belangen zijn dan ook drijvende krachten achter de exploitatie van de natuur. Vanuit een antropocentrisch perspectief is de mens gescheiden van het ecosysteem en is de natuur slechts een instrument om in behoeften te voorzien (Van Uhm, 2018a). Het idee dat mensen gescheiden van ecosystemen leven en dat de natuur slechts een middel is om in hun behoeften te voorzien, komt overeen met reductionistische en utilitaire opvattingen over een gecommuniceerde natuur. Daarom worden mensen beschouwd als de belangrijkste slachtoffers van schadelijke activiteiten; er is sprake van schade als er menselijke slachtoffers aanwezig zijn.

26

Een voorbeeld waarbij een antropocentrisch perspectief een centrale rol speelt, is de vervuiling van de Westerschelde met poly- en perfluoralkylstoffen (PFAS) in Nederland. Deze stoffen komen van nature niet in het milieu voor en zijn nauwelijks afbreekbaar, waardoor ze in drinkwater en voedsel terecht komen. Hoewel PFAS schadelijk is voor de natuur, kan het ook schadelijke effecten hebben op de menselijke gezondheid, bijvoorbeeld op het immuunsysteem en de voortplanting. Het kan ook een verhoogd risico op kanker veroorzaken. Dit illustreert een typerend kenmerk van groene criminaliteit, waarbij veel schade relatief onzichtbaar is en schadelijke gevolgen voor de mens vaak pas jaren later zichtbaar worden. Vanwege de verhoogde risico's in relatie tot PFAS concentreert het maatschappelijke debat zich op de schade voor de mens en wordt afgeraden om zo min mogelijk vis, garnalen, en mosselen uit de Westerschelde te eten. Hoewel vervuilende bedrijven op de korte termijn winst maken, kan de veroorzaakte schade op de lange termijn als indirect effect een bedreiging vormen voor de mens. In het Westerschelde-PFAS-debat staat duidelijk het antropocentrische perspectief centraal: er is discussie over de ongewenste schade van PFAS op de mens, maar ook over de financiële schade die bedrijven lijden als hun activiteiten worden stilgelegd. Andere voorbeelden vanuit een antropocentrische perspectief zijn

inheemse stammen die natuurlijke rijkdommen verliezen als gekapt regenwoud verdwijnt, parkwachters die sterven na een vuurgevecht met stropers, of de achteruitgang van de biodiversiteit die ook voor de komende menselijke generaties een cultureel en emotioneel armere wereld achterlaat.

4.2 *Ecocentrisme*

Hoewel het duidelijk is dat schadelijke activiteiten voor mensen belangrijk zijn bij het analyseren van natuurgerelateerde criminaliteit, benadrukken groene criminologen de noodzaak om ecocentrische perspectieven te integreren in de wetenschappelijke praktijk van de criminologie. Het ecocentrische perspectief richt zich met name op de dialectische relatie tussen mens en natuur, gebaseerd op het ecologische principe ‘alles hangt met al het andere samen’, waarbij mensen deel uitmaken van een ‘grotere natuurlijke cirkel’ (Benton, 1998). Vanuit dit perspectief hebben de belangen van het ecosysteem voorrang op die van de mens en wordt het ecosysteem met zijn soorten gezien als een slachtoffer met een intrinsieke waarde. Mensen zijn sociaal en ethisch verantwoordelijk voor het minimaliseren van schade en het handhaven van het natuurlijke evenwicht en de integriteit van niet-menselijke entiteiten (Halsey & White, 1998). Aan menselijke behoeften kan worden voldaan, op voorwaarde dat de stabiliteit van het ecosysteem behouden blijft. Veel traditionele samenlevingen hebben een ecocentrische benadering, waarbij het handhaven van een evenwicht tussen menselijke behoeften en het beschermen van de ecosfeer van groot belang is (White, 2013). Deze benadering sluit deels aan bij de co-evolutie van mens en natuur en komt overeen met het steeds zichtbaarder wordende criminogene karakter van mondiale milieuproblemen veroorzaakt door de mens (Bonneuil & Fressoz, 2013). Zo lijken schaarste aan natuurlijke rijkdommen, toenemende woestijnvorming en lucht- en bodemverontreiniging goede voorspellers te zijn van conflicten en criminaliteit (Van Uhm, 2023).

Een voorbeeld waarbij een ecocentrisch perspectief van belang is, is ontbossing. Bossen kunnen bijvoorbeeld worden gebruikt ten behoeve van de mens, maar vanuit ecocentrisch perspectief mag dit gebruik niet ten koste gaan van de balans in het ecosysteem (Boekhout van Solinge, 2018). Ecologische interactie tussen soorten speelt een belangrijke rol bij het beoordelen van de schadelijke activiteiten: veel flora- en faunasoorten staan op de rand van uitsterven als gevolg van ontbossing en verlies van leefgebied. Dat maar liefst een vijfde van alle broeikasgasemissies wordt veroorzaakt door ontbossing reflecteert hoe lokale en mondiale schade gekoppeld zijn. Zo kunnen ecosystemen uit

balans raken of zelfs instorten als gevolg van ontbossing, vanwege de sterke symbiose en ecologische interactie tussen soorten binnen die ecosystemen (Barnosky et al., 2011; Myers, 1988). Vanuit het ecocentrische perspectief, kan aan collectieve menselijke behoeften worden voldaan, op voorwaarde dat de stabiliteit van het ecosysteem behouden blijft. Het ecosysteem wordt gezien als slachtoffer met een intrinsieke waarde, waarvan de schade moet worden geminimaliseerd (White, 2011). Het behoud van ecosystemen via nationale parken en het verlenen van rechten aan belangrijke ecosystemen in de wereld zijn voorbeelden van hoe mensen het milieu kunnen beschermen tegen exploitatie en criminaliteit. Andere voorbeelden vanuit een ecocentrisch perspectief zijn de handel in beschermde diersoorten, of de impact van mijnbouw op het ecosysteem met haar ecosysteemfuncties.

4.3 *Biocentrisme*

Ten slotte roept de relatie tussen mens en natuur vragen op die verband houden met slachtofferschap in bredere zin. Het biocentrische perspectief stelt, in tegenstelling tot het antropocentrische perspectief, alle soorten ethisch gelijk. Een biocentrische samenleving is gebaseerd op wetten en mechanismen van niet-menselijke aard. Vanuit deze opvatting is de mensheid niet superieur aan niet-menselijke soorten; alle soorten hebben een intrinsieke waarde en moeten gerespecteerd worden. Zo moeten aan 'andere' soorten vergelijkbare morele waarden worden toegekend (Halsey & White, 1998). De kwaliteit van het individuele leven en het welzijn van alle soorten zijn belangrijk (Singer, 1975; Regan, 1983; Cazaux, 2007). Vanuit deze benadering kunnen epidemieën en natuurrampen gezien worden als het resultaat van overbevolking en industrialisatie. Beslissingen in de context van milieubescherming moeten worden genomen in overeenstemming met de grootst mogelijke diversiteit van het leven.

Deze biocentrische benadering kan worden aangevuld met het speciësisme, geïntroduceerd door de Britse psycholoog Richard Ryder. Speciësisme benadrukt dat het dier door mensen wordt gediscrimineerd op basis van 'inferieure' intuïtie (Ryder 1970). Niet-menselijke dieren worden gezien als inferieur aan de menselijke soort, net zoals seksisme en racisme geassocieerd worden met vooroordelen en discriminatie tegen 'andere' mensen (Janssen, 2018). Filosoof Peter Singer legt dit idee uit in *Animal Liberation*, een van zijn belangrijkste werken over dierenrechten:

‘Racisten schenden het gelijkheidsbeginsel door meer gewicht te geven aan de belangen van leden van hun eigen ras (...). Seksisten schenden het gelijkheidsbeginsel door de belangen van hun eigen geslacht te bevoordelen. Op dezelfde manier plaatsen speciësystemen de belangen van hun eigen soort boven de grotere belangen van andere soorten’ (Singer 1975, p. 495).

Het patroon zou identiek zijn, aangezien discriminatie of uitbuiting van niet-menselijke dieren gebaseerd is op de antropocentrische veronderstelling van menselijke superioriteit. Deze discriminerende ideologie zou worden weerspiegeld in de sociale legitimiteit van misbruik of uitbuiting jegens andere soorten (Beirne, 2009; Janssen, 2019; Sollund, 2013).

Dit discours komt voort uit antropocentrische machtsverhoudingen en de sociaal-culturele verankering van het definiëren van dieren als ‘anderen’ (Sollund, 2019). Vanuit dit perspectief draagt het gebruik van het woord ‘dier’ bij aan het onderscheid tussen mensen en niet-mensen. Termen als ‘niet-menselijke dieren’ of ‘anders dan menselijke dieren’ worden nu door groene criminologen gebruikt om de ongeldigheid van het artificiële onderscheid tussen mens en dier te onderstrepen (Box 2) (Beirne, 1999; Sollund, 2008).

Box 2 Het arbitraire onderscheid tussen menselijke en niet-menselijke dieren

Het onderscheid tussen mensen en niet-menselijke dieren zou volkomen willekeurig zijn. Zo blijkt bijvoorbeeld het DNA van mensen dichter bij dat van de chimpansee te liggen (>98% gelijkheid van DNA) dan het DNA van een chimpansee bij dat van een gorilla. De sociale constructie van dit onderscheid zou gebaseerd zijn op de veronderstelling dat dieren minder ontwikkeld zijn, wat het moreel mogelijk maakt om dieren te benaderen als primitieve wezens die zonder enig gevoel kunnen worden behandeld als producten of menselijk bezit.

De groene criminoloog Piers Beirne pleit daarom voor een non-speciësistische criminologie: een criminologie die andere wezens dan de menselijke soort respecteert (Beirne 1999; Cazaux, 2003; Janssen, 2019). De veehouderij staat bijvoorbeeld op gespannen voet met de biocentrische filosofie met jaarlijks miljarden boerderijdieren die worden afgeslacht voor voedsel. Hierbij is het slachtofferschap systematisch en voortdurend (Van Uhm, 2015). Vanuit

een biocentrisch perspectief is dit onaanvaardbaar en roept het nieuwe vragen op over daders en slachtoffers.

4.4 *Relaties tussen mens en natuur*

Vanuit het perspectief van de groene criminologie kunnen in aanvulling op antropocentrische perspectieven zowel ecocentrische als biocentrische perspectieven belangrijk zijn voor ecologische rechtvaardigheid, waarin de kwaliteit van de biosfeer, evenals de rechten voor niet-menselijke soorten, centraal staat (Beirne & South, 2007; White, 2018). Deze verschillende benaderingen kunnen zinvol zijn om de gevolgen en schade van groene criminaliteit te onderzoeken. Hierbij dient aangemerkt te worden dat het onderscheid tussen schadeniveaus niet strikt is; vaak is er een verband tussen antropocentrische, ecocentrische en biocentrische schade. Tabel 1 kan worden gebruikt om de onderlinge relatie tussen menselijke activiteiten en de natuur te onderzoeken, en specifiek om de impact van schade op verschillende niveaus bloot te leggen.

	Antropocentrisch	Ecocentrisch	Biocentrisch
Opvatting over mensen	Biologisch, mentaal en moreel superieur aan alle andere entiteiten	Sociaal en ethisch verantwoordelijk voor de integriteit van niet-menselijke entiteiten	Moreel en ethisch gelijk aan alle levende wezens
Opvatting over natuurlijke omgeving	Instrumentaal gebruik	Dialectische relatie	Intrinsieke waarde
Ideologische basis van activiteit	Eigenbelang	Sociaal-milieubelang	Biotisch belang
Hoofdobject van de sociale wereld	Maximalisering van economische vrijheid in de productie of consumptie van goederen	Voorzien in collectieve menselijke behoeften door de stabiliteit van het ecosysteem te handhaven	Zelfrealisatie op basis van biologische en ecologische overwegingen

Tabel 1 Perspectieven op de relatie tussen mens en natuur

De antropocentrische, ecocentrische en biocentrische belangen en tegenstrijdige milieubelangen resulteren in een complex veld van machtsverhoudingen (White, 2011). Als gevolg hiervan worden relatief arme landen in Afrika, Zuid-Amerika en Zuidoost-Azië, die beschikken over grootschalige natuur met een hoge biodiversiteit, uitgebuit, wat de ongelijke verdeling van de slachtoffers weerspiegelt (Goyes, 2019; Hall, 2013). Bovendien bedreigt de schade aan ecosystemen en ecosysteemfuncties veroorzaakt door ontbossing

niet alleen lokale gemeenschappen en individuele mensen en dieren, maar ook de wereld in het algemeen. Kortom, in de context van mondiale schade aan de natuur is het belangrijk op te merken dat slachtofferschap van mens en natuur sterk met elkaar verbonden zijn.

5 De juridische constructie van groene misdaad

Hoewel het schadebeginsel ook in het juridische veld een belangrijk rol speelt, belichaamt de juridische benadering van schade vaak een zekere dubbelzinnigheid. Dit komt omdat het regelmatig wordt beoordeeld in de context van kosten-batenanalyses; schade aan het milieu wordt in veel situaties aanvaardbaar geacht omdat dit aanzienlijke economische voordelen zou opleveren (Ruggiero & South, 2013). Bovendien worden de aard en de ernst van de schade – wat iets ‘crimineel’ maakt of niet – aanvankelijk bepaald door de juridische constructies van schade en het onderscheid tussen *malum prohibitum* en *malum in se*.

5.1 *Malum prohibitum*

Malum prohibitum heeft betrekking op gedrag dat bij wet verboden is en op zichzelf schadelijk is, maar over het algemeen als minder ernstig wordt beschouwd dan andere vormen van schade, zoals bijvoorbeeld moord. Overtredingen van reguleringswetgeving worden in veel landen niet als criminaliteit beschouwd en worden als onvermijdelijk gezien in de context van economische vooruitgang (Stretesky et al., 2013). In dergelijke situaties wordt schade aan het milieu aanvaardbaar geacht, omdat deze een inherent gevolg is van industriële activiteiten die gepaard gaan met aanzienlijke economische voordelen. Voorbeelden zijn de conventie inzake de internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantensoorten (CITES) bedoeld om de internationale handel van beschermde soorten te reguleren of het Verdrag van Bazel inzake de beheersing van de grensoverschrijdende overbrenging van gevaarlijke afvalstoffen en de verwijdering ervan. Hierbij gaat het juridisch om de regulering van dergelijke activiteiten; binnen dit kader zijn het de illegale aspecten van gewone legitieme praktijken die problematisch zijn.

5.2 *Malum in se*

Malum in se heeft echter betrekking op gedrag dat van nature verkeerd is en als schadelijk, kwaadaardig en moreel verwerpelijk wordt beschouwd.

Hierbij is het gedrag juridisch ingebed in het voorkomen en afschaffen van schadelijke praktijken. De meeste mensen zijn ervan overtuigd dat moord, verkrachting en diefstal verkeerd zijn, ongeacht of een wet dergelijk gedrag criminaliseert – het is op zichzelf verkeerd, een *malum in se*. Een voorbeeld in de context van groene misdaden is de toenemende aandacht voor het internationaal strafbaar stellen van ecocide (Higgins et al., 2013; Zabyelina & Van Uhm, 2020). Dit zou grootschalige schade aan het milieu tot een internationale misdaad maken (Box 3). Vandaar wordt groene criminaliteit doorgaans gedefinieerd op een continuüm dat varieert van strikte juridische definities tot bredere schadeperspectieven, met inbegrip van overtredingen die schadelijk zijn ongeacht de legaliteit op zich en milieugerelateerde schade die wordt gefaciliteerd door de staat, maar ook door bedrijven en andere machtige actoren.

Box 3 Het criminaliseren van ecocide

Al in 1970 werd de term ‘ecocide’² gebruikt op de Conferentie over Oorlog en Nationale Verantwoordelijkheid in Washington door de Amerikaanse bioloog Arthur Galston, die betoogde dat als ‘[genocide] tegen de mensheid zou kunnen worden bestendigd... dan [moet] een poging om de natuurlijke omgeving te vernietigen als even verontrustend worden gekwalificeerd. Voor een dergelijke atrociteit is een soortgelijk concept nodig – ecocide’ (Crook & Short, 2014). In de daaropvolgende jaren werd er uitgebreid gediscussieerd over de mogelijkheden voor een wet die ecocide strafbaar zou stellen en of ecocide als oorlogsmisdaad moet worden aangemerkt; een vorm van genocide; een misdaad tegen de menselijkheid; of een op zichzelf staand misdrijf in het internationaal strafrecht. In 1973 werd vervolgens door jurist Richard Falk een ontwerp van een Internationaal Verdrag inzake de misdaad van ecocide opgesteld ter overweging door de Verenigde Naties (Falk, 1973). Vanaf het midden van de jaren tachtig overwoog de Commissie voor Internationaal Recht (ILC) van de Verenigde Naties om daden die ernstige schade aan het milieu veroorzaken op te nemen in het ontwerp van de wet op misdaden tegen de vrede en de veiligheid van de mensheid (de Code), maar elke verwijzing naar groene misdaden gepleegd in vredetijd werd uiteindelijk geschrapt. Dit voorstel werd voornamelijk

2 Het woord ecocide combineert het Griekse ‘oikos’, dat ‘huis/thuis’ betekent en later opgevat werd als ‘habitat/omgeving’, met ‘cide’, dat ‘doden’ betekent.

geïnspireerd door de Amerikaanse herbicideoorlogsvoering in Vietnam met het ontbladeringsmiddel Agent Orange, en resulteerde uiteindelijk in de opname van een artikel over oorlogsmisdaden op milieugebied in het Statuut van Rome van het Internationaal Strafhof. Dit artikel 8 lid 2 onder b sub iv had uiteindelijk echter een veel beperkter mandaat en bleef beperkt tot oorlogssituaties. Recentere discussies hebben echter de nadruk gelegd op het opnemen van ecocide als een vijfde internationale misdaad onder het Statuut van Rome, naast genocide, misdaden tegen de menselijkheid, oorlogsmisdaden en de misdaad van agressie. Hierbij zou ecocide eveneens een misdaad zijn die plaatsvindt in tijden van vrede (Van Uhm, 2022). Zo riep juriste Polly Higgins (Higgins, 2010) op tot de criminalisering van ecocide, die zij definieerde als grote schade aan, vernietiging van of verlies van ecosystemen, en recent werd vanuit de campagne 'Stop Ecocide International', die zij had opgezet, een onafhankelijk expertpanel van gerenommeerde juristen (IEP) bijeengeroepen om een juridische definitie van ecocide te formuleren. In 2021 stelde het expertpanel voor om het Statuut van Rome van het Internationaal Strafhof (ICC) te wijzigen met het oog op de integratie van het vijfde internationale misdrijf ecocide, gedefinieerd als 'onwettige of moedwillige handelingen gepleegd in de wetenschap dat er een substantiële kans bestaat op ernstige en wijdverbreide of langdurige schade aan het milieu die door die handelingen wordt veroorzaakt' (IEP, 2021, p. 5).

6 Groene criminologie en daderschap

De criminele groepen die betrokken zijn bij groene misdaden zijn geen homogene groepen, laat groen-criminologisch onderzoek zien (Elliott & Schaedla, 2016; White, 2011; Wyatt et al., 2020). Zo wordt groene criminaliteit en schade in verband gebracht met de activiteiten van georganiseerde misdaadsyndicaten, bedrijven, kleinschalige netwerken, corrupte overheidsambtenaren, maar ook individuele consumenten. Hieronder zijn belangrijke categorieën daders uiteengezet.

6.1 *Groene georganiseerde misdaad*

Georganiseerde misdaadgroepen zijn in toenemende mate betrokken geraakt bij groene criminaliteit, naast ‘traditionele’ criminele activiteiten, zoals drugs- of mensenhandel. Zo richten Colombiaanse drugskartels zich steeds meer op illegale mijnbouw in Latijns-Amerika, zijn Italiaanse maffiagroepen betrokken bij de afvalindustrie, financieren militias in Centraal-Afrika hun wapens met illegale ontbossing en houthandel en is de Chinese georganiseerde misdaad betrokken bij de handel in bedreigde diersoorten in Zuidoost-Azië (Massari & Monzini, 2004; Ellis, 2018; van Uhm, 2023a). De toenemende schaarste van dergelijke natuurlijke rijkdommen trekt georganiseerde misdaad aan. Groene criminaliteit is steeds meer verbonden geraakt met de criminele portefeuilles van moderne georganiseerde misdaad. De smokkel van ivoor en mineralen door criminele organisaties die betrokken zijn bij de wapen- en munitiehandel of drugskartels die drugs ruilen voor goud of wapens illustreren het verband tussen groene georganiseerde criminaliteit en andere ernstige vormen van criminaliteit (Van Uhm & Nijman, 2022). Bovendien maken de winning van en handel in natuurlijke rijkdommen en de lage risico’s en hoge winsten groene criminaliteit een geschikte nieuwe vorm van georganiseerde misdaad (Elliott, 2009).

6.2 *Groeneboordencriminelen*

De relatie tussen de onderwereld en de bovenwereld is een belangrijk kenmerk van groene criminaliteit (Huisman & Sidoli, 2019; Spapens et al., 2018). Legale en illegale partnerschappen tussen criminele groepen, bedrijven en overheden faciliteren regelmatig misdaden tegen de natuur. Bedrijven gebruiken bijvoorbeeld hun legitieme structuren om de groene criminaliteit en groene schade te camoufleren en te stimuleren (Kluin, 2014; Bisschop, 2016). Houtbedrijven, goudhandelaren, vissers, dierentuinen of afvalbedrijven kunnen bijvoorbeeld een belangrijke rol spelen in de illegale handel en exploitatie van de natuur. Zo worden natuurlijke rijkdommen regelmatig groengewassen, waardoor hun illegale oorsprong verborgen blijft; illegaal verkregen hout, beschermde dieren, of mineralen en metalen komen op de internationale markt terecht alsof ze legaal zijn verkregen (Van Uhm, 2024). De activiteiten zijn geïntegreerd in legale, semilegale en openlijk illegale economieën die voortdurend punten van contact, gemeenschappelijke belangen en strategieën ontwikkelen. De ‘groeneboordencriminelen’ bestaan regelmatig uit wettelijk geregistreerde bedrijven die betrokken zijn bij illegale activiteiten of die daarvoor hun infrastructuur gebruiken (Van Uhm, 2016).

6.3 *Groene opportunistische netwerken*

De criminele organisaties en bedrijven werken eveneens regelmatig samen met opportunistische netwerken van lokale gemeenschappen. Ze zetten bijvoorbeeld relaties op om illegaal afval te dumpen, illegale mijnbouw uit te besteden, of ontbossing en stroperij te faciliteren (Wyatt et al., 2020). Op deze wijze kunnen van oorsprong kleinschalige activiteiten van lokale opportunistische netwerken onderdeel worden van een groter netwerk van natuurexploitatie (Duffy, 2010). Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan opportunistische jagers of houtkappers in regenwouden die gerekruteerd worden door misdaadsyndicaten of in opdracht werken van illegale ondernemers gelieerd aan bedrijven (Van Uhm & Wong, 2021).

6.4 *Overheden en corruptie*

De rol van corruptie bij de illegale exploitatie van de natuur staat bekend vanwege de financiële prikkels voor overheidsambtenaren en negatieve impact op natuurbehoudsprogramma's. Hierdoor kunnen corrupte praktijken de effectiviteit en legitimiteit van wet- en regelgeving ondermijnen en criminele netwerken aantrekken (Damania, 2002; Van Uhm & Moreto, 2018). Regelmatig worden de winning van mineralen en metalen, de ontbossing of de handel in beschermde diersoorten in verband gebracht met corrupte overheidsambtenaren die omgekocht worden voor concessies, om straffen te ontlopen of om smokkel te faciliteren (Siegel, 2009). Groene criminaliteit wordt op deze wijze gefaciliteerd door corrupte overheidsambtenaren die in theorie milieuregulering zouden moeten implementeren en handhaven, maar in de praktijk illegale handel faciliteren en valse certificaten toekennen (UNODC, 2022). Bovendien hebben studies die de rol van corruptie binnen de context van natuurbehoud hebben onderzocht ook verbanden aangetoond met politieke instabiliteit en staatsfalen (Fredriksson & Svensson, 2003). Zo zouden landen met een rijke biodiversiteitsdichtheid onderworpen zijn aan 'de vloek van de hulpbronnen' in die zin dat ze, hoewel ze over een hoog niveau van natuurlijke rijkdommen beschikken, minder ontwikkeling en steun ontvangen en onderworpen zijn aan hogere niveaus van corruptie (Kolstad & Søreide, 2009).

6.5 *Gezamenlijke groene misdaadondernemingen*

De daders betrokken bij groene criminaliteit kunnen regelmatig als gezamenlijke misdaadondernemingen worden gezien, waarbij interacties tussen cri-

minele groepen, bedrijven en corrupte overheidsfunctionarissen de groene criminaliteit faciliteren (Boekhout van Solinge, 2014; Van Uhm, 2023a). Bovendien kunnen onderregulering en een lage prioriteit groene criminaliteit in de hand werken. Houthandelaren werken bijvoorbeeld samen met militieën in Centraal-Afrika om hun bedrijven te beschermen en illegaal verkregen tropisch hardhout wit te wassen (Boekhout van Solinge et al., 2016). In dit proces van legale en illegale raakvlakken zijn de houthandelaren soms verplicht gemeenschapsdiensten te verlenen om toegang te krijgen tot gedomineerde gebieden van militiegroepen (Van Uhm et al., 2022). De interacties tussen de onderwereld en de bovenwereld worden ook geïllustreerd door Chinese georganiseerde misdaadgroepen die traditionele Chinese medicijnwinkels gebruiken om hun illegale handel in tijgerbotten en neushoornhoorns te camoufleren (Van Uhm, 2014). Dit illustreert dat het vermogen om zowel in de legale als in de illegale arena te opereren de misdaadondernemingen in staat stelt om meerdere relaties aan te gaan (Ruggiero, 1996; Van Duyn et al., 2002). Na een tijdje raken de actoren zo verankerd dat ze hun onderscheidende kenmerken kunnen convergeren en kunnen worden beschouwd als *gezamenlijke groene misdaadondernemingen* (Van Uhm, 2023a). Dit tast de transparantie van bedrijven aan, belemmert het vermogen van consumenten om legaliteit van illegaliteit te onderscheiden, en heeft gevolgen voor de inspanningen van wetshandhavinginstanties om de netwerken te ontworpen en te ontmantelen.

6.6 *Individuele consumenten*

Behalve door criminele organisaties, bedrijven, opportunistische netwerken en corrupte overheidsambtenaren wordt groene criminaliteit en schade ook door systemische processen in stand gehouden. De ongebreidelde productie en de consumptieprocessen worden beïnvloed door dagelijkse sociaaleconomische patronen die ongelijkheden reproduceren (Goyes, 2019; Lynch & Stretesky, 2014). Zo is milieuschade vaak een gevolg van consumptiepatronen in het mondiale Noorden, waarbij bedrijven uit het mondiale Noorden structureel grote ecologische schade veroorzaken in gebieden in het mondiale Zuiden (Passas & Goodwin, 2005; Van Uhm, 2020). Dergelijke systemische aspecten wijzen op verantwoordelijkheden van individuele consumenten (Brisman & South, 2014). Zo verwijst de ‘tragedie van de commons’ naar de situatie waarin individuen met toegang tot publieke hulpbronnen (commons) – zoals hout, mineralen, metalen – in hun eigen belang handelen en daarmee uiteindelijk de hulpbronnen overexploiteren en volledig uitputten. Vanuit dit

perspectief is iedereen eigenlijk verantwoordelijk voor activiteiten die schadelijk zijn voor de natuur (Hardin, 1968; Hall, 2013).

7 Milieurechtvaardigheid, ecologische rechtvaardigheid en soortenrechtvaardigheid

In de afgelopen jaren is er steeds meer juridische aandacht besteed aan rechten van het milieu en rechten van bepaalde niet-menselijke dieren om vrij te leven van menselijk misbruik, marteling en degradatie. In de groene criminologie speelt het concept van rechtvaardigheid dan ook een belangrijke rol. In de context van criminalisering van schadelijke activiteiten en bij het conceptualiseren van de aard en ernst van de schade, is doorgaans sprake van antropocentrische opvattingen, waarbij de intrinsieke waarde van specifieke ecologische gebieden en bepaalde soorten vaak wordt gebagatelliseerd of genegeerd. Taal bepaalt hierbij hoe ‘schade’ en ‘waarde’ worden geconstrueerd met betrekking tot mensen, andere dieren, en biosferen.

Als voorbeeld kunnen we nemen hoe we over ‘dieren’ spreken. In de context van natuurbehoud worden bijvoorbeeld dieren vaak gecategoriseerd in termen van ‘wildlife’ en ‘visserij’. In wet- en regelgeving worden dieren vaak geconstrueerd in relatie tot de waarde die ze hebben voor menselijk gebruik (Van Uhm, 2018b). Dergelijke antropocentrische beschrijvingen worden als een vorm van ‘speciësisme’ gezien (Beirne & South, 2007; Sollund, 2008). Vanuit speciësistisch perspectief is het lijden van niet-menselijke dieren – of ze nu worden opgevat als wilde, gedomesticeerde of commerciële dieren – van cruciaal belang, en niet of het lijden voortkomt uit illegale handelingen of niet, aangezien veel dierenleed verband houdt met legale activiteiten, zoals bijvoorbeeld in de vee-industrie. In andere woorden, in het kader van rechtvaardigheid wordt de natuur vaak als instrumenteel gezien en schade in het kader van legaliteit benaderd, terwijl de uitbuiting van dieren als intrinsiek slecht en schadelijk eveneens kan worden benaderd vanuit groen-criminologisch perspectief (Beirne, 1999; Janssen, 2018). Vanuit het oogpunt van ecologische rechtvaardigheid ligt de focus op het identificeren van dergelijke kwesties die betrekking hebben op de slachtoffers van schade.

In de groene criminologie wordt gekeken vanuit op rechtvaardigheid gebaseerde benaderingen van schade aan mensen, ecosystemen en dieren, die onderling verbonden zijn, en tezamen een eco-rechtvaardigheids perspectief vormen. Hierbij kan onrechtvaardigheid worden beschouwd vanuit het

gezichtspunt van schade tegen mensen, specifieke biosferen of omgevingen, en niet-menselijke dieren: deze drie brede benaderingen van rechtvaardigheid hebben elk een eigen specifieke opvatting over wat schadelijk is (White, 2008).

1. *Mensenrechten en milieurechtvaardigheid* – milieurechten worden gezien als een verlengstuk van mensenrechten of sociale rechten om de kwaliteit van het menselijk leven te verbeteren.
2. *Ecologische rechtvaardigheid* – mensen worden erkend als slechts één onderdeel van complexe ecosystemen die behouden moeten blijven vanuit het idee van de rechten van het milieu.
3. *Soortenrechtvaardigheid* – rechten worden geconstrueerd in relatie tot de plaats van niet-menselijke dieren in het milieu en hun intrinsieke waarde.

	Milieurechtvaardigheid	Ecologische rechtvaardigheid	Soortenrechtvaardigheid
Benadering	Milieurechten worden gezien als een verlengstuk van mensenrechten of sociale rechten om de kwaliteit van het menselijk leven te verbeteren	Mensen worden erkend als slechts één onderdeel van complexe ecosystemen die behouden moeten blijven vanuit het idee van de rechten van het milieu	Rechten voor niet-menselijke dieren met intrinsieke waarde in hun natuurlijke leefomgeving
Ideologische basis van activiteit	Milieuschade wordt geconstrueerd in relatie tot mensgerichte noties van waarde en gebruik	Milieuschade wordt geconstrueerd in relatie tot noties van ecologische schade en destructieve technieken van menselijk ingrijpen	Milieuschade wordt geconstrueerd in relatie tot de plaats van niet-menselijke dieren in de omgeving en hun intrinsieke recht om niet te lijden onder misbruik
Zorgplicht	Gezond milieu voor de huidige en toekomstige generaties	Verantwoordelijk voor het behoud van de natuur	Beschermen van de intrinsieke waarde van niet-menselijke dieren

Tabel 2 Perspectieven op eco-rechtvaardigheid

Zoals aangegeven in tabel 2 zijn er drie brede theoretische benaderingen van rechtvaardigheid binnen de groene criminologie. Deze benaderingen presenteren verschillende dimensies van rechtvaardigheid die relevant zijn voor een overkoepelend perspectief van eco-rechtvaardigheid.

Ten eerste verwijst *milieurechtvaardigheid* naar de verdeling van omgevingen onder volkeren in termen van toegang tot en gebruik van specifieke natuurlijke rijkdommen en de impact van bepaalde activiteiten en gevaren voor het milieu op specifieke bevolkingsgroepen, zoals bijvoorbeeld inheemse stammen. Vanuit het perspectief van milieurechtvaardigheid staan de menselijke

gezondheid en het welzijn centraal en hoe deze beïnvloed worden door productie- en consumptiepatronen.

Ten tweede verwijst *ecologische rechtvaardigheid* naar de relatie van de mens tot de rest van de natuurlijke wereld, en omvat ook zorgen met betrekking tot de gezondheid van de biosfeer en, meer specifiek, de relatie tussen planten en dieren die ook in de biosfeer leven. Binnen het ecologische rechtvaardigheidskader staan de omgeving en specifieke ecosystemen centraal. De nadruk ligt op de kwaliteit en het balans van de biosfeer met een eigen intrinsieke waarde en de rechten van andere soorten als onderdeel van het wereldecosysteem om vrij te leven van marteling, misbruik en vernietiging van leefgebieden.

Ten derde omvat *soortenrechtvaardigheid* de overweging dat dierenwelzijn en dierenrechten van belang moeten zijn voor eco-rechtvaardigheid (Box 4). Hierbij wordt speciësisme verworpen dat verwijst naar de praktijk van het discrimineren van niet-menselijke dieren, omdat zij worden gezien als inferieur aan de menselijke soort, op vrijwel dezelfde manier waarop seksisme en racisme vooroordelen en discriminatie tegen vrouwen en mensen van verschillende huidskleur met zich meebrengen.

Deze drie totaal verschillende, maar onderling verbonden benaderingen van rechtvaardigheid vormen samen het perspectief van eco-rechtvaardigheid. Ze overlappen op verschillende manieren, maar hebben uiteindelijk specifieke conceptuele en handelingskaders (White, 2013).

Box 4 Sandra de orang-oetan

In december 2014 oordeelde een Argentijnse rechtbank dat Sandra de orang-oetan een 'niet-menselijk persoon' is met een wettelijk recht op vrijheid. De baanbrekende zaak was aangespannen door de Argentijnse vereniging van professionele advocaten voor dierenrechten (AFADA), die een *habeas corpus*-dagvaarding indiende met als doel een einde te maken aan de opsluiting van Sandra in een dierentuin in Buenos Aires. De juridische argumenten toonden aan dat Sandra over cognitieve vaardigheden beschikt, waaronder 'tijdperceptie, zelfbewustzijn, emotionele relaties en frustratie vanwege haar twintig jaar durende opsluiting in de dierentuin'. De rechter bepaalde dat de dierentuin de rechten van een orang-oetan als 'niet-menselijke persoon' schendt door haar gevangen

te houden. Dit kan worden gezien als een belangrijke stap voorwaarts met betrekking tot dieren als rechtssubject.³

8 Diversiteit in groen-criminologische perspectieven

Groene criminaliteit en schade omvat een divers veld aan activiteiten, slachtoffers, daders en reacties daarop. Daarom is diversiteit een van de grote krachten van de groene criminologie en is een ruim en evoluerend perspectief, dat is voortgekomen uit de traditie van kritische criminologie, belangrijk voor inter- en transdisciplinaire betrokkenheid (South, 2015). Theoretische standpunten met betrekking tot milieucriminaliteit en -schade kunnen zich baseren op bestaande tradities en verder ontwikkelingen binnen de groene criminologie. Hoewel er zelden sprake is van integratie of pogingen om bruggen te creëren tussen gevestigde en minder gevestigde criminologieën, kan de groene criminologie beide accommoderen (Brisman & South, 2020). Het bestrijkt een gebied dat loopt van de micro- tot de macrowereld – van werk op het gebied van groene criminaliteit op individueel niveau tot schendingen door bedrijven en staatsovertredingen – en omvat onderzoek dat wordt uitgevoerd vanuit zowel reguliere als kritische theoretische perspectieven. Enkele groene criminologen hebben bijvoorbeeld bij hun onderzoek naar milieukwesties een juridisch-procedurele benadering aangenomen, waarbij de nadruk ligt op schendingen van de bestaande milieuwetgeving die bedoeld zijn om de gezondheid, veiligheid en vitaliteit van mensen, dieren en ecosystemen te beschermen. Terwijl andere groene criminologen een sociaal-juridische benadering nastreven, waarbij milieuschade wordt overwogen die mogelijk (nog) niet wettelijk verboden is. Vandaar dat het spectrum van ideeën en activiteiten geassocieerd met groene criminologie een verscheidenheid aan analytische kaders omvat, zoals hieronder besproken (White, 2011).

8.1 *Radicale groene criminologie*

Radicale groene criminologie richt zich op kwesties die verband houden met milieuschade en misdaden tegen de natuur in de context van de machtsdynamieken en kapitalisme. Deze politiek-economische benadering is geïnspi-

3 In de meeste juridische rechtsgebieden ter wereld wordt een niet-menselijk dier beschouwd als een object zonder rechten, of als eigendom dat kan worden bezeten, gekocht en verkocht, en niet als een subject met rechten.

reerd op de neo-Marxistische tredmolen van productietheorie van Schnaiberg (1980) die laat zien dat de voortdurende zoektocht naar economische groei ertoe leidt dat economieën vastzitten in een 'tredmolen', met implicaties op het vlak van welzijn en onhoudbare milieuschade. Vanuit dit perspectief introduceren de vooraanstaande groene criminologen Paul Stretesky, Michael Long, en Michael Lynch de 'tredmolen van criminaliteit'-benadering, waarbij de voortdurende toename van de productie om de winst te verhogen gedreven door kapitalistische prikkels, destructief is voor ecosystemen en resulteert in groene criminaliteit en "ecologische desorganisatie" (Stretesky et al., 2013).

8.2 *Omgevingscriminologie*

De omgevingscriminologie benadert groene criminaliteit vanuit een conventionele criminologische benadering zoals wettelijk gedefinieerd en is voornamelijk gebaseerd op plaatsgebaseerde criminologie die zich concentreert op situationele misdaadpreventie. Hierbij draait het niet om individuele verschillen tussen daders, maar om kenmerken van de ruimtelijke omgeving. Dat kan variëren van de fysieke en sociale samenstelling van gebieden tot aan de hoeveelheid handhaving aanwezig om groene criminaliteit te voorkomen. In de groene criminologie wordt hierbij bijvoorbeeld gekeken op welke wijze toezicht en controle in nationale parken verbeterd kunnen worden om met uitsterven bedreigde diersoorten, zoals de neushoorn, de berggorilla of de olifant, te beschermen (Lemieux, 2014; Moreto & Pires, 2018; Petrossian et al., 2016).

8.3 *Groene culturele criminologie*

Groene culturele criminologie benadert de studie van groene criminaliteit vanuit een constructivistisch-criminologisch perspectief en benadrukt hoe categorieën en labels sociaal en politiek geconstrueerd worden. Hierbij kan bijvoorbeeld de vraag centraal staan hoe we categorieën als dader en slachtoffer kunnen deconstrueren in het analyseren van groene criminaliteit om onderliggende machtsrelaties en culturele dimensies bloot te leggen (Brisman, 2014). Welke taal en labels gebruiken we om groene criminaliteit te faciliteren of op welke wijze zijn bedrijven beleid en schadelijke productieprocessen aan het groenwassen, waarbij ze zich bijvoorbeeld groener of maatschappelijk verantwoordelijker voordoen dan ze daadwerkelijk zijn (Brisman & South, 2014).

8.4 *Zuidelijke groene criminologie*

Zuidelijke groene criminologie benadrukt het belang van het bestuderen van groene criminaliteit in de context van koloniale verhoudingen tussen het mondiale Noorden en Zuiden. Zo zijn machtsverhoudingen ingebed in de hiërarchische productie van criminologische kennis, waarbij theorieën, aannames en methoden die grotendeels gebaseerd zijn op specificiteiten van het mondiale Noorden voorrang krijgen (Carrington, Hogg & Sosso, 2018). De zuidelijke groene criminologie is daarbij een cruciale aanvulling op de bestaande groen-criminologische theorie, waarbij groene criminaliteit en schade wordt geanalyseerd in de context van (neo)koloniale machtsverhoudingen en de reproductie van ongelijkheden tussen het mondiale Noorden en Zuiden (Goyes, 2019).

8.5 *Non-speciësistische criminologie*

Non-speciësistische criminologie focust op speciësme als een belangrijk vertrekpunt voor criminologisch onderzoek en bekritiseert het antropocentrisme (Cazaux, 2002; Beirne, 2009). Met ‘non-speciësistisch’ wordt bedoeld dat de mens als soort niet centraal dient te staan, beïnvloed door filosofische werken over dierenrechten, dierenwelzijn en de intrinsieke waarde van dieren (Singer, 1975; Regan, 1983). Non-speciësistische criminologen beargumenteren bijvoorbeeld dat niet-menselijke dieren in de vee-industrie of in dierentuinen worden gezien als gebruiksvoorwerp, inferieur aan de menselijke soort. Hierbij worden processen van seksisme en racisme gereproduceerd vanwege de nadruk op ‘andere’ soorten (Beirne, 2009; Janssen, 2019).

8.6 *Natuurbehoudcriminologie*

Natuurbehoudcriminologie richt zich op het gebied van natuurbehoud en het beheer van natuurlijke rijkdommen en de milieuwetshandhaving en milieucriminaliteit. Er wordt bijvoorbeeld gepleit voor een integratie van de criminologie met disciplines op het gebied van natuurbeheer, zodat groene criminaliteit interdisciplinair onderzocht kan worden (Gibbs et al., 2010). Hoewel natuurbehoud voornamelijk het domein is van biologen en ecologen, overbrugt de natuurbehoudcriminologie deze disciplinaire grens door kennis, methoden en expertise uit verschillende disciplines te integreren om schadelijke interacties tussen mens en milieu te begrijpen en innovatie op verschillende schaalniveaus te katalyseren, bijvoorbeeld in het kader van *human-wildlife* conflicten in Afrika (Gore, 2017).

8.7 *Eco-mondiale groene criminologie*

Eco-mondiale groene criminologie richt zich op het transnationale karakter van milieuschade en de manieren waarop overtredingen tegen mensen, ecosystemen en dieren zich op mondiaal niveau manifesteren (White, 2011). Voorbeelden zijn groene misdaden die verband houden met vervuiling van lucht, water en land en misdaden tegen beschermde dier- en plantsoorten. Hierbij kunnen ecologische criteria de mondiale analyse ondersteunen, waarbij kruispunten van lokaal, nationaal, regionaal en internationaal centraal staan om een 'systemische realiteit' te kunnen ontwikkelen, bijvoorbeeld op het vlak van groene georganiseerde misdaad of het groenwassen van natuurlijke rijkdommen in verschillende geografische locaties (Van Uhm, 2023a).

De bovenstaande benaderingen laten zien dat groene criminologen kunnen vertrekken vanuit verschillende theoretische raamwerken om groene misdaden te bestuderen. Hierbij kan de relatie tussen mens en natuur worden geconceptualiseerd met onderzoek vanuit antropocentrische, biocentrische en ecocentrische perspectieven, waarbij slachtoffers en ecologische en speciëistische ongelijkheid in het middelpunt van de belangstelling staan (Beirne, 1999; Halsey & White, 1998; Maher & Wyatt, 2021; Sollund & Goyes, 2021). Hierbij zijn machtsdynamieken die ten grondslag liggen aan ongelijkheden tussen het mondiale Noorden en Zuiden belangrijk (Goyes, 2019; Crook, Short & South, 2018; Sollund, 2012). Naast de systematische oorzaken van het toebrengen van schade aan het milieu gerelateerd aan ongebreidelde productie- en consumptieprocessen zijn ook de eco-mondiale en natuurbehoudbenadering van groeiend belang (Duffy, 2010; Lynch & Stretesky, 2014; Ruggiero & South, 2013). Zo worden de meeste natuurlijke rijkdommen zonder enige consequenties structureel onteigend, geëxploiteerd, of ten minste gefaciliteerd, door misdaadgroepen, bedrijven en overheden – al dan niet in eendrachtige samenwerking.

9 **Conclusie**

De vernietiging van de natuur is verankerd geraakt in sociaaleconomische en politieke dynamieken in het Antropoceen. Milieuproblemen zijn niet alleen problemen die onze omgeving aantasten; ze zijn fundamentele sociale problemen geworden in hun oorsprong en gevolgen. Vandaar dat het dualistische denken over natuur en samenleving als afzonderlijke en onafhankelijke systemen achterhaald is.

Waar andere wetenschapsdisciplines in groeiende mate het belang van de symbiotische relatie tussen mens en natuur en de grootschalige ecologische schade in onze tijd erkennen, is dit in de criminologie nog nauwelijks het geval. Daarom is het van belang voor de criminologie om ecologische aspecten van slachtofferschap niet buiten beschouwing te laten. Door antropocentrisme te verwerpen in de groene criminologie worden we uitgedaagd om perspectieven op daderschap en slachtofferschap te herzien. Zo kan het definiëren van de natuur als een collectief slachtoffer of niet-menselijke dieren als individueel slachtoffer, vernieuwende inzichten bieden. Bovendien wordt de criminogene aard van schadelijke activiteiten tegen het milieu in de context van schaarste, conflict en mondialisering steeds zichtbaarder.

In de afgelopen jaren vormt de groene criminologie een snelgroeiende subdiscipline binnen de criminologie. Vanuit een breed schadebeginsel kunnen we veronderstellen dat groene criminaliteit een van de weinige vormen van misdaad is die het levensgeluk of zelfs het voortbestaan van grote groepen mensen, andere levende wezens en onze planeet direct en langdurig kan bedreigen. Vanuit deze context staan we voor nieuwe criminologische en juridische uitdagingen in relatie tot groene misdaad in de eenentwintigste eeuw.

44

In dit hoofdstuk werden de belangrijkste groen-criminologische benaderingen en concepten besproken. Groene criminaliteit en schade beslaat een breed veld aan activiteiten, slachtoffers, daders en reacties daarop. Aangezien diversiteit een van de grote krachten is van de groene criminologie, zal in dit boek de groene criminologie zo breed mogelijk worden benaderd, waardoor uiteenlopende conceptuele en empirische inzichten in de aard en dynamieken van groene misdrijven mogelijk worden gemaakt. In dit boek wordt een breed spectrum aan benaderingen, methoden en perspectieven beschreven om groene misdaad te begrijpen en te analyseren onder het brede en inclusieve bladerdak van de groene criminologie.

Literatuur

Arroyo-Quiroz, I., & Wyatt, T. (2018). *Green Crime in Mexico: A Collection of Case Studies*. Palgrave.

Barnosky, A. D., Matzke, N., Tomiya, S., Wogan, G. O. U., Swartz, B., Quental, T. B., Marshall, C., McGuire, J. L., Lindsey, E. L., Maguire, K. C., Mersey, B., &

Ferrer, E. A. (2011). Has the Earth's sixth mass extinction already arrived? *Nature*, 471(7336), 51-57. <https://doi.org/10.1038/nature09678>

Beirne, P. (1999). For a nonspeciesist criminology: Animal abuse as an object of study. *Criminology*, 37(1), 117-148. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1999.tb00481.x>

Beirne, P. (2009). *Confronting Animal Abuse: Law, Criminology, and Human-Animal Relationships*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers

Beirne, P., & South, N. (2007). *Issues in Green Criminology: Confronting Harms Against Environments, Humanity and Other Animals*. Willan Publishing.

Benton, T. (1998). Rights and Justice on a Shared Planet: *Theoretical Criminology*, 2(2), 149-175. <https://doi.org/10.1177/1362480698002002002>

Bernet Kempers, E. (2021). De rechten van mensen en andere dieren: waarom dierenrechten al bestaan. *Tijdschrift voor Milieurecht*, 1, 4-26.

Bisschop, L. (2016). *Governance of the illegal trade in e-waste and tropical timber: case studies on transnational environmental crime*. London: Routledge.

Boekhout van Solinge, T. (2010). Deforestation Crimes and Conflicts in the Amazon. *Critical Criminology*, 18(4), 263-277. <https://doi.org/10.1007/s10612-010-9120-x>

Boekhout van Solinge, T. (2014). *The Illegal Exploitation of Natural Resources*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199730445.013.024>

Boekhout van Solinge, T. B. (2018). Georganiseerde houtcriminaliteit in de Braziliaanse Amazone. *Tijdschrift voor Criminologie*, 60(2): 142-156.

Boekhout van Solinge, T., Zuidema, P., Vlam, M., Cerutti, P., & Yemelin, V. (2016). *Organized Forest Crime: A Criminological Analysis with Suggestions from Timber Forensics*. International Union of Forest Research.

Brants, C.H. 'De sociale constructie van criminaliteit', in: M. Boone, C. Brants & R. Kool (red.), *Criminologie en strafrecht*, Den Haag: Boom criminologie 2019, p. 27-37.

Brisman, A. (2014). Of theory and meaning in green criminology. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 3(2), 21-34.

Brisman, A., & South, N. (2014). *Green Cultural Criminology: Constructions of Environmental Harm, Consumerism, and Resistance to Ecocide*. Routledge.

Brisman, A., & South, N. (2020). *Routledge International Handbook of Green Criminology*. Routledge.

Brisman, A., South, N., & White, R. (2016) (Eds.). *Environmental Crime and Social Conflict*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315580012>

Carrington, K., Hogg, R., Scott, J., Sozzo, M., & Walters, R. (2018). *Southern criminology*. Routledge.

Cazaux, G. (2002). Anthropocentrism and speciesism regarding animals other than human animals in contemporary criminology. Analysing the concept 'animal abuse' in criminological science and Belgian legislation regarding the protection and welfare of animals, Gent: University of Gent

46

Cazaux, G. (2007). Labelling animals: non-speciesist criminology and techniques to identify other animals. In P. Beirne & N. South (Eds.). *Issues in green criminology*. Cullompton: Willan Publishing.

Chambliss, W. J. (1989). State-organized crime. *Criminology*, 27(2), 183-208. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1989.tb01028.x>

Crook, Martin, and Damien Short. "Marx, Lemkin and the genocide-ecocide nexus." In *Climate Change and Genocide*, pp. 46-67. Routledge, 2014.

Crook, M., Short, D., & South, N. (2018). Ecocide, genocide, capitalism and colonialism: Consequences for indigenous peoples and global ecosystems environments. *Theoretical Criminology*, 22(3), 298-317.

Crutzen, P. J., & Stoermer, E. F. (2000). The 'Anthropocene'. *Global Change Newsletter*, 41, 17-18.

Damania, R. (2002). Environmental controls with corrupt bureaucrats. *Environment and Development Economics*, 7(3), 407-427.

Dirzo, R., Young, H. S., Galetti, M., Ceballos, G., Isaac, N. J. B., & Collen, B. (2014). Defaunation in the Anthropocene. *Science*, 345(6195), 401-406. <https://doi.org/10.1126/science.1251817>

Duffy, R. (2010). *Nature Crime: How We're Getting Conservation Wrong*. Yale University Press.

Elliott, L. (2009). Combating Transnational Environmental Crime: 'Joined Up' Thinking about Transnational Networks. In K. Kangaspunta & I. Marshall (Eds.). *Eco-crime and justice essays on environmental crime* (pp. 55-78). United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute.

Elliott, L., & Schaedla, W. (2016). *Handbook of Transnational Environmental Crime*. Edward Elgar.

Ellis, R. (2018). *Transnational Organized Crime in Latin America and the Caribbean*. Lexington Books.

Falk, R. A. (1973). Environmental warfare and ecocide-facts, appraisal, and proposals. *Bulletin of peace proposals*, 4(1), 80-96.

Faure, M. G. (2007). Milieustrafrecht in rechtseconomisch perspectief. *Strafblad*, 5(6), 458-477

Fredriksson, Per G., and Jakob Svensson. "Political instability, corruption and policy formation: the case of environmental policy." *Journal of public economics* 87, no. 7-8 (2003): 1383-1405.

Gibbs, C., Gore, M. L., McGarrell, E. F., & Rivers, L. (2010). Introducing Conservation Criminology: Towards Interdisciplinary Scholarship on Environmental Crimes and Risks. *British Journal of Criminology*, 50(1), 124-144. <https://doi.org/10.1093/bjc/azp045>

Gore, M. (2017). *Conservation Criminology*. Wiley.

Goyes, D. R. (2019). *Southern Green Criminology: A Science to End Ecological Discrimination*. Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/9781787692299>

Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons: the population problem has no technical solution; it requires a fundamental extension in morality. *science*, 162(3859), 1243-1248.

Hall, M. (2013). *Victims of Environmental Harm: Rights, Recognition and Redress Under National and International Law*. Routledge.

Halsey, M., & White, R. (1998). Crime, Ecophilosophy and Environmental Harm. *Theoretical Criminology*, 2(3), 345-371. <https://doi.org/10.1177/1362480698002003003>

Higgins, P. (2010). *Eradicating Ecocide: Laws and Governance to Prevent the Destruction of our Planet*. Shephard-Walwyn Publishers.

Higgins, P., Short, D., & South, N. (2013). Protecting the planet: a proposal for a law of ecocide. *Crime, Law and Social Change*, 59(3), 251-266. <https://doi.org/10.1007/s10611-013-9413-6>

Hillyard, P. & Tombs, S. (2007) From 'crime' to social harm?, *Crime, law and social change*, 48: 9-25.

48

Hübschle, A. (2017). Fluid interfaces between flows of rhino horn. *Global Crime*, 18(3), 198-217. <https://doi.org/10.1080/17440572.2017.1345680>

Huisman, W., & van Ruth, S. M. (2014). Kwetsbaarheid voor voedsel fraude in de vleessector. *Justitiële verkenningen*, 2014(2), 28-53.

Huisman, W., Camphuysen, K., & Bijleveld, C. (2018). Naar een blauwe criminologie? *Tijdschrift Voor Criminologie*, 60(2), 199-213. <https://doi.org/10.5553/TvC/0165182X2018060002006>

Huisman, W., & Sidoli, D. (2019). Corporations, human rights and the environmental degradation-corruption nexus. *Asia Pacific Journal of Environmental Law*, 22(1), 66-92. <https://doi.org/10.4337/apjel.2019.01.04>

Hulsman, L. H. C. (1986). Critical criminology and the concept of crime. *Contemporary Crises*, 10(1), 63-80. <https://doi.org/10.1007/BF00728496>

Janssen, J. (2018). Alle dieren tellen mee! *Tijdschrift Voor Criminologie*, 60(2), 190-198. <https://doi.org/10.5553/TvC/0165182X2018060002005>

Janssen, J. (2019). *Waarom de criminologie mij dierbaar is: een persoonlijk pleidooi voor non-speciesisme*. Boom Criminologie.

Johnson, C. N., Balmford, A., Brook, B. W., Buettel, J. C., Galetti, M., Guanchun, L., & Wilmschurst, J. M. (2017). Biodiversity losses and conservation responses in the Anthropocene. *Science*, 356(6335), 270-275. <https://doi.org/10.1126/science.aam9317>

Kluin, M.H.A. (2014). *Optic compliance: enforcement and compliance in the Dutch chemical industry* (diss. Delft). Delft: Ridderprint

Kolstad, I., & Sørdeide, T. (2009). Corruption in natural resource management: Implications for policy makers. *Resources Policy*, 34(4), 214-226. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2009.05.001>

Lemieux, A. (2014). *Situational Prevention of Poaching*. Routledge.

Lynch, M. J. (1990). The Greening of Criminology: A Perspective for the 1990s. *Critical Criminologist*, 2(3), 3-12.

Lynch, M. J., & Stretesky, P. B. (2014). *Exploring Green Criminology: Toward a Green Criminological Revolution*. Ashgate.

Maher, J., & Wyatt, T. (2021). European illegal puppy trade and organised crime. *Trends in Organized Crime*, 24(4), 506-525. <https://doi.org/10.1007/s12117-021-09429-8>

Matthews, R., & Young, J. (1986). *Confronting crime*. London: Sage Publications.

Mehlbaum, S. (2018). Hier zit een luchtje aan. Over het wegwerken van afvalstoffen door co-vergisting. *Tijdschrift voor Criminologie* 60(2): 214-230.

Mol, H. (2017). Agro-industry expansion through “strategic alliances”: The shifting dynamics of palm oil-related dispossession. *Environmental Crime in Latin America: The Theft of Nature and the Poisoning of the Land*, 163-186.

Moreto, W. D., & Pires, S. (2018). *Wildlife Crime: An Environmental Criminology and Crime Science Perspective*. Carolina Academic Press.

Myers, N. (1988). Threatened biotas: 'Hot spots' in tropical forests. *The Environmentalist*, 8(3), 187-208. <https://doi.org/10.1007/BF02240252>

Nurse, A. (2015). *Policing Wildlife*. Palgrave Macmillan UK. <https://doi.org/10.1057/9781137400017>

Passas, N., & Goodwin, N. (2005) (Eds.). *It's Legal but It Ain't Right*. University of Michigan Press. <https://doi.org/10.3998/mpub.11472>

Petrossian, G. A. (2019). *The Last Fish Swimming: The Global Crime of Illegal Fishing*. Praeger.

Petrossian, G. A., Pires, S. F., & Van Uhm, D. P. (2016). An overview of seized illegal wildlife entering the United States. *Global Crime*, 17(2), 181-201. <https://doi.org/10.1080/17440572.2016.1152548>

Quinney, R. (1970). *The social reality of crime*. Little and Brown.

Ruggiero, V. (1996). *Organized and corporate crime in Europe: offers that can't be refused*. Dartmouth.

50

Regan, T. (1983). *The case for animal rights*. Berkeley, CA: University of California Press.

Ruggiero, V., & South, N. (2013). Green Criminology and Crimes of the Economy: Theory, Research and Praxis. *Critical Criminology*, 21(3), 359-373. <https://doi.org/10.1007/s10612-013-9191-6>

Ryder, R. (1970). Speciesism again: The original leaflet. *Critical Society*, 2, Spring 2010.

Schnaiberg, A. (1980). *The Environment: From Surplus to Scarcity*. Oxford University Press.

Schwendinger, H., & Schwendinger, J. (1970). Defenders of Order or Guardians of Human Rights? *Issues in Criminology*, 5(2), 123-157.

Sellin, T. (1938). Culture Conflict and Crime. *Social Science Research Council Bulletin*, 41.

Siegel, D. (2009). *The Mazzel Ritual: Culture, Customs and Crime in the Diamond Trade*. New York: Springer.

Siegel, D., & Van Uhm, D. P. (2021). Illegal dogfighting: sport or crime? *Trends in Organized Crime*, 24(4), 563-580. <https://doi.org/10.1007/s12117-021-09423-0>

Singer, P. (1975). *Animal liberation: A new ethics for our treatment of animals*. New York: Random House.

Sollund, R. (2008). *Global Harms: Ecological Crime and Speciesism*. Nova Science Publishers.

Sollund, R. (2013). Animal trafficking and trade: Abuse and species injustice. In D. S. Westerhuis, R. Walters, & T. Wyatt (Eds.), *Emerging issues in green criminology: Exploring power, justice and harm*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Sollund, R. (2019). *The Crimes of Wildlife Trafficking: Issues of Justice, Legality and Morality*. Routledge.

Sollund, R., & Goyes, D. R. (2021). State-organized crime and the killing of wolves in Norway. *Trends in Organized Crime*, 24(4), 485-485. <https://doi.org/10.1007/s12117-021-09427-w>

South, N. (1998). A Green Field for Criminology? *Theoretical Criminology*, 2(2), 211-233. <https://doi.org/10.1177/1362480698002002004>

South, N. (2014). Green criminology: reflections, connections, horizons. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 3(2), 6-21.

South, N. (2015). Anticipating the Anthropocene and greening criminology. *Criminology & Criminal Justice*, 15(3), 270-276. <https://doi.org/10.1177/1748895815584719>

Spapens, T., Bruinsma, M., van Hout, L., & de Jong, J. (2013). *Vuile olie*. Koninklijke Boom uitgevers.

Spapens, A. (2016). *Handboek milieucriminaliteit*. Amsterdam: Reed Business Information.

Spapens, A., White, R., Van Uhm, D. P., & Huisman, W. (2018). *Green Crimes and Dirty Money*. Routledge.

Steffen, W., Richardson, K., Rockström, J., Cornell, S. E., Fetzer, I., Bennett, E. M., Biggs, R., Carpenter, S. R., de Vries, W., de Wit, C. A., Folke, C., Gerten, D., Heinke, J., Mace, G. M., Persson, L. M., Ramanathan, V., Reyers, B., & Sörlin, S. (2015). Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet. *Science*, 347(6223). <https://doi.org/10.1126/science.1259855>

Stretesky, P., Long, M., & Lynch, M. (2013). *The Treadmill of Crime Political Economy and Green Criminology*. Routledge.

Sutherland, E. H. (1949). *White Collar Crime*. The Dryden Press.

Vervaele, J. A. (2016). International cooperation in the investigation and prosecution of environmental crime. Problems and challenges for the legislative and judicial authorities. *Law Review*, (02), 126-143.

Van de Bunt, H. (1992) *Organisatiecriminaliteit*, Gouda Quint.

Van Duyne, P., Von Lampe, K., & Passas, N. (2002). *Upperworld and Underworld in Cross-border Crime*. Wolf Legal Publishers.

Van Impe, M. (2018). Wat ons gezegd wordt over kernenergie: een analyse van de ideologische strategieën in het discours van de Belgische nucleaire lobby en regering. *Tijdschrift voor criminologie*, 60(2), 157-172.

Van Uhm, D. P. (2014). Criminaliteit en traditionele Chinese medicijnen. *Proces*, 93(2), 130-143. <https://doi.org/10.5553/PROCES/016500762014093002002>

Van Uhm, D. P. (2015). Towards moral principles regarding non-human animals: a green criminological perspective. In *Overarching views of crime and deviancy. Rethinking the legacy of the Utrecht School*. (pp. 565-587). Eleven International Publishing.

Van Uhm, D. P. (2016a). A green criminological perspective on environmental crime: the anthropocentric, ecocentric and biocentric impact of defaunation. *RIDP*, 87(1), 323-340.

Van Uhm, D. P. (2016b). *The Illegal Wildlife Trade: Inside the World of Poachers, Smugglers and Traders*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-42129-2>

Van Uhm, D. P. (2018a). Naar een non-antropocentrische criminologie. *Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit*, 8(1), 35-53. <https://doi.org/10.5553/TCC/221195072018008001003>

Van Uhm, D. P. (2018b). The social construction of the value of wildlife: A green cultural criminological perspective. *Theoretical Criminology*, 22(3), 384-401. <https://doi.org/10.1177/1362480618787170>

Van Uhm, D. P. (2020). Wildlife trafficking and criminogenic asymmetries in a globalised world. In *Routledge International Handbook of Green Criminology* (pp. 529-542). Routledge.

Van Uhm, D. P. (2022). Atrocity Crimes and Ecocide: Interrelations between Armed Conflict, Violence, and Harm to the Environment. In B. Holá, H. N. Nzitatira, & M. Weerdesteijn (Eds.). *The Oxford Handbook of Atrocity Crimes* (pp. 511-534). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190915629.013.22>

Van Uhm, D. P. (2023a). *Organized Environmental Crime: Black Markets in Gold, Wildlife, and Timber*. Bloomsbury.

Van Uhm, D. P. (2023b). The Criminalization of the Trade in Wildlife. In *Organized Crime in the 21st Century* (pp. 155-169). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-21576-6_10

Van Uhm, D. P., & Spapens, T. (2018). Groene criminologie. *Tijdschrift Voor Criminologie*, 60(2), 131-141. <https://doi.org/10.5553/TvC/0165182X2018060002001>

Van Uhm, D. P., Tjoonk, M. M., & Bakole, E. Y. (2022). Organized Forest Crimes: Charcoal and Timber Trade in the Democratic Republic of the Congo. In *The Private Sector and Organized Crime* (pp. 149-162). Routledge.

Van Uhm, D. P., & Moreto, W. D. (2018). "Corruption Within the Illegal Wildlife Trade: A Symbiotic and Antithetical Enterprise." *British Journal of Criminology* 58(4): 864-885.

Van Uhm, D.P. & Nijman, R.C.C. (2022). "The Convergence of Environmental Crime with Other Serious Crimes: Subtypes within the Environmental Crime Continuum." *European Journal of Criminology*, 19(4): 542–561.

Van Uhm, D. P., & Wong, R. W. Y. (2021). Chinese organized crime and the illegal wildlife trade: diversification and outsourcing in the Golden Triangle. *Trends in Organized Crime*, 24(4), 486-505. <https://doi.org/10.1007/s12117-021-09408-z>

van Uhm, D.P. (2024). Green Criminology and Biodiversity Loss: Crimes and Harms against Flora and Fauna. In *Oxford Research Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. Oxford University Press.

White, R. (2011). *Transnational Environmental Crime: Toward an Eco-global Criminology*. Willan.

White, R. (2013). *Environmental harm. An eco-justice perspective*. Bristol: Policy Press.

White, R. (2018). Ecocentrism and criminal justice. *Theoretical Criminology*, 22(3), 342-362. <https://doi.org/10.1177/1362480618787178>

White, R., & Heckenberg, D. (2014). *Green criminology: An introduction to the study of environmental harm*. Routledge.

White, R., & Pink, G. (2016). *Environmental crime and collaborative state intervention*. Palgrave.

Wong, R. W. Y. (2019). *The Illegal Wildlife Trade in China*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-13666-6>

Wyatt, T. (2013). *Wildlife Trafficking: A Deconstruction of the Crime, the Victims, and the Offenders*. Palgrave Macmillan UK. <https://doi.org/10.1057/9781137269249>

Wyatt, T., Van Uhm, D. P., & Nurse, A. (2020). Differentiating criminal networks in the illegal wildlife trade: organized, corporate and disorganized crime. *Trends in Organized Crime*, 23(4), 350-366. <https://doi.org/10.1007/s12117-020-09385-9>

Zabyelina, Y., & Van Uhm, D. P. (2020) (Eds.). *Illegal Mining: Organized Crime, Corruption, and Ecocide in a Resource-Scarce World*. Palgrave. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-46327-4>

Zaitch, D., & Gómez, L. G. (2015). Mining as state-corporate crime: The case of AngloGold Ashanti in Colombia. In *The Routledge international handbook of the crimes of the powerful* (pp. 386-397). Routledge.

